MAKTABGACHA TA’LIM TIZIMIDA KREATIV YONDASHUVLAR ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA EKOLOGIK TARBIYANI JORIY ETISHNING DOLZARB MASALALARI

Samardinova Nigora Gulamdjanovna
Guliston davlat pedagogika insituti magistranti
samarddinovanigora@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga kreativlik sifatlarini rivojlantirish jarayonining umumiy mohiyatini to‘laqonli anglash uchun dastlab “kreativlik” tushunchasining ma’nosini tushunib olish lozimdir. Ushbu maqolada maktabgacha yosh davridagi bolalarning ekalogik tarbiya berishda kreativ yondashuv haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek mustaqil fikrlashga o‘rgatish muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: kreativ, bola, taafakkur, maktabgacha ta’lim tashkiloti, ijodiy, tarbiya, mashg‘ulot.

Abstract: In order to fully understand the general essence of the process of developing creative qualities for preschool children in our article presented below, it is necessary to first understand the meaning of the concept of "creativity". This article talks about a creative approach to environmental education of preschool children. Teaching to think independently was also discussed.

Key words: creativity, child, thinking, preschooler, creativity, aesthetics, learning.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ tafakkurni rivojlantirishning muammosi ko‘pgina pedagog va tadqiqotchilarni qiziqtirgan muammo sifatida uzoq yillardan buyon o‘rganilib kelinmoqda. Emebaylning fikricha kreativlik muayyan soha bo‘yicha o‘zlashtirilgan puxta bilimlar bilan birga yuqori darajada noodatiy ko‘nikmalarga ham ega bo‘lish demakdir. G‘arb kishilari uchun kreativlik, umuman olganda, yangilik sanaladi. Ular kreativlik negiizda noan’anaviylik, qiziquvchanlik, tasavvur, hazil – mutoyiba tuyg‘usi va erkinlik mavjud bo‘lishiga e’tiborni qaratadilar. Sharqliklar esa, aksincha, kreativlikni ezgulikning qayta tug‘ilish jarayoni, deb tushunadilar. Garchi g‘arblik va sharqliklarning kreativlik borsidagi qarashlari turlicha bo‘lsa-da, biroq, har ikki madaniyat vakillari ham mazkur sifat va unga egalikni yuqori baholaydilar.

Boshqa ko‘pgina, sifatlar (fazilat) singari kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil shakllantirib va rivojlantirib boradi. Bolaning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his- tuyg‘ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo‘ladi.

Kreativlik so‘zi lotincha so‘zdan olingan bo‘lib, “yaratish” degan ma’noni anglatadi. Kreativlik bu o‘z qiymatiga ega original g‘oyalar majmuidir.

Kreativlik shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo‘lib, u o‘zida muayyan yangiliklarni aks ettirishi va ma’lum amaliy qiymatga ega bo‘lishi lozim. Kreativ pedagogika muammolari yaxlit pedagogik nazariya va boshqa ijtimoiy fanlar tizimida: pedagogika tarixi va ta’lim falsafasi, umumiy vakasbiy pedagogika va psixologiya, o‘qitish va tarbiyalash usullari va texnologiyalari, kasbiy etika va boshqalarda ko‘rib chiqiladi.

Maktabgacha yosh davri ijodiy faol shaxsni shakllanishi uchun eng samarali davri, chunki aynan manashu davrda psixik jarayonlar progressive o‘zgarishlar kechadi va shaxsiy fazilatlar tezkor rivojlanadi. Maktabgacha ta’lim muassasalarida ijodni rivojlantirish bolalarning turli faoliyatlari orqali, masalan, kommunikativ, amaliy o‘yinlar yordamida amalga oshadi.

Ekologiya nima?

Ekologiya – bu tirik organizmlarning bir-biri bilan va atrof-muhit bilan aloqalarini o‘rganadigan fan.

E’tibor qilsak, bugungi kunda ba'zida oddiy xatti-harakatlar me'yorlarini e'tiborsiz qoldirib, biz plastik butilka, stakanlarni tashlab yuborishimiz mumkin. ko‘pchilik shunday qiladi va bularning barchasi bolalar oldida sodir bo‘ladi. Lekin biz maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik xulq-atvor madaniyatini tarbiyalash, ularning ekologik ongini uyg‘otishimiz kerak.

Bolalar xulq-atvorida ekologik madaniyat, ekologik bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, ekalogik tajribalar asosida shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bola tirik mavjudotlarga hamdard bo‘lishni o‘rganishi kerak: jonli mavjudot xafa bo‘ladi, uni sevish kerak, hayvonlarga ozor berish mumkin emas, tabiat yaratgan narsalarni yo‘q qilishga haqqimiz yo‘q. Biz bolalar ongiga o‘zimizni o‘rab turganolam, barchamiz yashaydigan ulkan uy kabi tuyg‘uni uyg‘otishimiz kerak.

Ekologik ta'limning asosiy shakllari:

- ✓ to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’lim faoliyati- faoliyat bolalarni tabiat bilan tanishtirish ishlarini tashkil etishning yetakchi shaklidir.
- ✓ ekskursiyalar
- ✓ ekologik bayramlar va hordiq
- ✓ kundalik hayotda bolalarni tabiat bilan tanishtirish

Bugungi kunda yurtimizda maktabgacha ta’lim sohasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi, Maktabgacha ta’lim davlat ta’lim standarti,

Maktabgacha ta’lim konsepsiyalarining ishlab chiqilishi va tadbiq qilinishi umumiy pedagogik jarayonning muhim qismidir.

Har qanday jarayonda bo‘lgani kabi tarbiyachilar ham o‘zlarida mavjud bo‘lgan barcha ta’lim usullari va usullaridan foydalanishga harakat qilishadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ekologik ta’lim berishning bir necha shakllari mavjuda. Bular: Vizual, amaliy, og‘zaki

Vizual usul – yuz marta aytishdan ko‘ra, bir marta ko‘rsatgan ma'qul, ayniqsa, bolalar va ularning tabiat bilan munosabatlari haqida. Ekologik ta'limdavizual usullar: kuzatishlar, rasmlarni ko‘rish, modellarni namoyish qilish, slayd- shou. Vizual usullar – bolalarning bilim faoliyati imkoniyatlariga to‘liq mos keladi, ularga tabiat to‘g‘risida jonli, aniq g‘oyalarni shakllantirishga imkon beradi.

Amaliy usul – o‘yinlar, tajribalar, modellashtirish. Ushbu usullardan foydalanish o‘qituvchiga alohida ob'ektlar va tabiat hodisalari o‘rtasidagi aloqalar va munosabatlarni o‘rnatish orqali fikrlarni aniqlashtirish va chuqurlashtirish, tizimga olgan bilimlarini kiritish imkonini beradi.

Amaliy usullar bolalarni ekologik madaniyatga to‘liq qo‘shilishi uchun juda muhimdir.

Modellashtirish. Modellashtirish usuli boshlang‘ich va ikkinchi darajali bolalar uchun juda mos keladi. Bu sxemalar, belgilar, figuralar yoki tasvirlar yordamida haqiqiy narsalarni (hodisalarni) almashtirish. Simulyatsiya bolalarga o‘rganilayotgan obyekt to‘g‘risida umumiy tushuncha berishgayordam beradi.

Tajribalar va tajribalar. Ekologik ta'limdagi tajriba - bu o‘rganilayotgan obyektni maxsus yaratilgan sharoitlarda kuzatish. Tajribaning maqsadi va maqsadi bo‘lishi kerak. Tajriba jarayoni, shuningdek texnologiyalar va vositalarni o‘ylab ko‘rish kerak. Tajribaning o‘zi mantiqiy ravishda og‘zaki yoki yozma ravishda to‘ldiriladi.

Atrof-muhit o‘yinlari. Didaktik, mobil, ish stoli yoki og‘zaki - o‘yin, bu materialni bilish, bilish va mustahkamlashdir. O‘yin ekologik tarbiya usuli sifatida bolalar bog‘chasi o‘qituvchilari tomonidan keng qo‘llaniladi, chunkio‘yin maktabgacha yoshdagi etakchi faoliyatdir.

Og‘zaki usul – hikoyalar, badiiy asarlar, suhbatlar, og‘zaki usullar bolalarda tabiatga nisbatan emotsional ijobiy munosabatni shakllantirishga yordam beradi.

Og‘zaki usullar deganda biz suhbatlar, hikoyalar, o‘qiganlaringizni yoki ko‘rganlaringizni tahlil qilishni tushunamiz. Og‘zaki usullarni deyarli har doim vizual usullar qo‘llab-quvvatlaydi.

Suhbat har doim har qanday o‘yin, tajriba, kuzatishdan oldin turadi. Boshqa har qanday usul suhbatga hamroh bo‘ladi.

Og‘zaki usullardan biri bu badiiy adabiyotni o‘qish. Bu yoki o‘quv dasturi tomonidan tavsiya etilgan maxsus ekologik adabiyotlar yoki mumtoz yozuvchilarning asarlari bo‘lishi mumkin. Hozirda ko‘plab mualliflar tabiat, hayvonot dunyosi, atrof-muhitni muhofaza qilish muammolariga e'tibor bergan holda o‘z kitobllarini nashr qildirishyapti.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarga ekologik bilimlarni berishda o‘yinlarning ahamiyati beqiyosdir. Didaktik o‘yinlar jarayonida bolalar tabiat hodisalari, o‘simliklar, hayvonlar to‘g‘risida o‘z fikrlarini aniqlaydilar,birlashtiradilar, ko‘rib chiqadilar.

Didaktik o‘yinlar bolalarga tabiat obyektlari bilan ishlashga imkon beradi, ularni taqqoslaydi, individual tashqi belgilaridagi o‘zgarishlarni qayd etadi.

Tajriba – bu maxsus tashkil etilgan sharoitda olib boriladigan kuzatuv. Tajriba nafaqat bolalarda tabiatga bo‘lgan qiziqishni shakllantirishga yordam beradi, balki kuzatuvchanlikni, aqliy faoliyatini rivojlantiradi. Har bir eksperimentda kuzatilgan hodisaning sababi aniqlanadi, bolalar hukmlarga, xulosalarga olib boriladi.

Ekskursiya – asosiy faoliyat turlaridan biri va maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalash bo‘yicha ishlarni tashkil etishning maxsus shakli. Ekskursiyalarning afzalligi shundaki, ular bolalarni tabiiy sharoitda tabiat obyektlari va hodisalari bilan tanishtirishga imkon beradi. Ekskursiyalarda bolalar o‘simliklar, hayvonlar va shu bilan birga ularning yashash sharoitlari bilan tanishadilar, bu esa tabiatdagi munosabatlar to‘g‘risida birlamchi g‘oyalarni shakllantirishga

yordam beradi. Bolalarni ekalogik tarbiyalashda, ularning tabiat hodisalari va obyektlariga ekalogik munosabatini shakllantirishda ekskursiyalarning o‘rni katta.

Shunday qilib, kreativ fikrlashni shakllantirishda quyidagi aniq vazifalarnihal qilish kerak:

- ❖ bolalarning ekalogik va hissiy tajribasini boyitish, ularning atrofdagivoqelik haqidagi g‘oyalai hajmini oshirish, ufqlarini kengaytirish;
- ❖ bolalar nutqini, majoziy iboralarni rivojlantirish, so‘z boyligini boyitish;
- ❖ bolalarda qayta loyihalash, tajriba elementlarini birlashtirish qobiliyatini rivojlantirish. Bolalarda “inklyuziya” asosid rekonstruksiya qilish kabi operatsiyani shakllantriishga alohida e’tibor beriladi, bu turli xil tasvirlarni yaratish uchun bir xil elementdan foydalanishga imkon beradi.
- ❖ rivojlanayotgan muhitni ma’lum bir tarzda jihozlash. Tasavvurning kombinatsion mexnizmlarini shakllantirish uchun sharoit yaratish lozimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlikni rivojlantirish jarayonida qo‘yilgan vazifalarni hal qilishda biz turli usullardan foydalandik va turli dasturlarni sinab ko‘rdik. Bizning maktabgacha ta’lim tashkilotimizda o‘quv jarayonida hissiy jihatdan boy muhit yaratiladi, o‘qituvchilar darslar va boshqa ta’lim shakllari mazmunini ertak va o‘yin syujetlari va qahramonlari bilan to‘ldiradi, o‘zlarining improvizatsiyalari, frontal shakllari kichik guruh va individual bilan birlashtiriladi. Bolalar bilan ishlash shakllari. Bu bizga bolalar ijodiyotini rivojlantirish muammolarini hal qilish imkonini beradi.

Bolalarga og‘zaki ko‘rsatmalarga muvofiq alohida elementlardan ma’lum raqamlarni birlashtirish taklif etiladi, ya’ni yetishmayotgan namuna. Bola kelajakdagi obyektni tasavvur qilishi, uni tahlil qilish, mavjud tafsilotlar to‘plami bilan solishtirish va qaysi detal yaratilgan ob’ektning alohida qismlarini almashtirishi mumkinligini aniqlashi kerak.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tish joizki, kreativlikni faollashtirish usullaridan foydalangan holda tashkillashtirilgan ijodiy o‘yin vazifalari, hayotiy vaziyatlar kreativ o‘yin va mashg‘ulotlardan foydalanish maktabgacha yosh davridagi bolalarda kreativ yondashuv asosida ekalogik tarbiyani shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Kreativ tafakkurga ega bo‘lgan bola mashg‘ulotlarnin tez o‘zlashtirish, berilgan har bir ta’limiy va tarbiyaviy ta’limotlarni tezda ilg‘ab oladilar va hayotga tatbiq etish xusuusiyatiga ega bo‘ladilar. Maktabgacha yoshdanoq kreativ fikrlay oladigan ekalogik tarbiyaga ega bo‘lgan bolalar kelajakda buyuk inson bo‘lib, yetishadilar va o‘z navbatida kelajakda vatani ravnaqiga o‘z hissalarini qo‘shadilar. Shunday qilib, maxsus ta’lim jarayonida barcha bolalar kreativ va ijodiy konstruktiv muammolarni hal qilishning umumiy tamoyillarini shakllantiradilar.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qodirov R.G‘. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. –T., 2005
2. Bolalar iqtidorini erta aniqlashning psixologik-pedagogik metodikalari majmuasi. –T., 2010
3. Berkinblit M.B., Petrovskiy A.V. Fantaziya va haqiqat. –T., 2012
4. Venger L.A., Dyachenko O.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliyqobiliyatlarini rivojlantirish uchun o‘yinlar va mashqlar. –T., 2014